

цивільних прав та інтересів, які можуть використовуватися для захисту сімейних прав та інтересів, якщо це не суперечить суті сімейних відносин. Таким чином, має місце «субсидіарне застосування» способів судового захисту прав та інтересів, визначених ЦК України, для захисту прав та інтересів суб'єктів сімейних правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Харьковская цивилистическая школа: защита субъективных гражданских прав и интересов: Моногр. Спасибо-Фатеева И. В., Сибилев М. Н., Яроцкий В. Л. и др.; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2014. 672 с.

2. Антокольская М. В. Семейное право: учеб. для студ. вузов, обуч. по направлению и спец. «Юриспруденция». М. : Юристь, 1996. 366 с.

3. Некрасова О. В. Способи захисту прав та інтересів в сімейному та цивільному праві: порівняльний аспект. *Вісник академії адвокатури України*. 2013. № 2 (27). С. 35–38.

4. Каймакова Е. В. Защита семейных прав: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Курск, 2011. 213 л.

5. Беспалов Ю. Ф. Семейно-правовое положение ребенка в Российской Федерации. Моногр. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Проспект, 2013. 240 с.

УДК 342.721:616-036.21

*Шаповал Леся,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ COVID-19

Відповідно до статті 64 Конституції України (далі – КУ) «конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України».

Такими обмеженнями може бути необхідність: запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо (ст. 31 КУ); врятувати життя людей та майна, здійснити безпосереднє переслідування осіб, які підозрюються у вчиненні злочину (ст. 30 КУ); забезпечити інтереси національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (ст. 32 КУ); забезпечити інтереси територіальної цілісності або громадського порядку; для охорони здоров'я населення; для захисту репутації або прав інших людей; для запобігання розголошенню

інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (ст. 34 КУ).

Оскільки законодавством визначено конкретні права і свободи громадян, то за загальним правилом, мають бути визначені і конкретні підстави їх обмеження. Таким чином, не може бути обмежене, скажімо, право на свободу світогляду і віросповідання необхідністю з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, а право на недоторканість житла – необхідністю запобігти розголошенню інформації, одержаної конфіденційно.

Інші обмеження прав і свобод, крім зазначених вище, можуть встановлюватися лише в умовах воєнного або надзвичайного стану та завжди мають визначено-тимчасовий характер.

Далі розглянемо, які ж обмеження прав людини і громадянина існують під час карантину і чи є вони обґрунтованими.

Карантин, згідно зі статтею 1 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» - це адміністративні та медико-санітарні заходи, що застосовуються для запобігання поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб. Відповідно до ч. 4 ст. 29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», «карантин» встановлюється на період, необхідний для ліквідації епідемії чи спалаху особливо небезпечної інфекційної хвороби. Впродовж цього часу можуть змінюватися режими роботи підприємств, установ, організацій, вноситися інші необхідні зміни щодо умов їх виробничої та іншої діяльності».

Отже, даний Закон передбачає встановлення усіх необхідних заходів для запобігання поширенню інфекції, хто буде їх вживати й коли, а також які обмеження у зв'язку з карантинном можуть мати юридичні та фізичні особи.

Відповідно до ст. 1 КУ, «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Тому, вважаємо, що обмеження прав і свобод людини під час карантину можуть бути цілком обґрунтованими, якщо вони дійсно є необхідними, пропорційними і не несуть в собі дискримінаційності.

На початку 2020 року світ охопила пандемія коронавірусу COVID-19. Українці відчули вплив пандемії 17 березня 2020 року, коли влада активно почала запроваджувати заходи карантину, спрямовані на максимально можливу ізоляцію кожного.

Так, відповідно до чинної на той час Постанови Кабінету Міністрів України №211 від 11.03.2020 року «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» було вирішено встановити на усій території України карантин, заборонивши: відвідування закладів освіти її здобувачами; проведення всіх масових заходів, у яких бере

участь певна кількість осіб, крім заходів, необхідних для забезпечення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Також владою було прийнято низку рішень щодо обмеження роботи контрольно-пропускних пунктів та запроваджено нові підходи та санкції щодо притягнення осіб до відповідальності за порушення карантинних заходів.

Коли ми говоримо про такі особливі режими у державі як карантин або, надзвичайна ситуація, ми маємо розуміти, що забезпечуються ці режими головним чином шляхом обмеження основних прав людини. Тому, в ці періоди як ніколи важлива оцінка дій держави з втручання у права людини: наскільки вони є обґрунтованими, необхідними, та чи дійсно вони переслідують саме мету захисту.

Вживаючи заходів по запобіганню поширення на території України коронавірусу найбільшого втручання зазнають: обмеження права на повагу до приватного життя; обмеження права на свободу та особисту недоторканність – примусове поміщення громадян в обсервації; обмеження права громадян на свободу пересування: заборона для певних категорій переміщуватись через державний кордон та контрольно-пропускні пункти пропуску, скасування транспортного сполучення; обмеження права на свободу мирних зібрань – заборона збиратись більш ніж певна кількість осіб; обмеження права на освіту – заборона відвідувати навчальні заклади; обмеження права на свободу релігії – заборона проведення релігійних заходів; обмеження права доступу до медичної допомоги – тимчасове припинення проведення планових заходів з госпіталізації та планових операцій, крім термінових та невідкладних.

Постанова КМУ «Про встановлення карантину та запровадження посиленіх протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 22 липня 2020 р. № 641 передбачає певні обмеження прав людини. Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб» місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування наділяються повноваженнями встановлювати особливий режим в'їзду на територію карантину та виїзду з неї громадян і транспортних засобів, а у разі потреби – проводити санітарний огляд речей, багажу, транспортних засобів та вантажів в умовах карантину, а також створювати на в'їздах і виїздах з території карантину контрольно-пропускні пункти. Так, це є обмеженням прав на свободу пересування, закріплених у ст. 33 КУ. Однак, п. 4 ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод встановлює, що право вільного пересування в певних місцевостях може підлягати обмеженням, що встановлено законом і виправдано суспільними інтересами в демократичному суспільстві.

Також, існують обмеження щодо проведення масових заходів, а також свободи мирних зібрань. Свобода мирних зборів не належить до

абсолютних прав і може бути обмежена. Так, поряд з гарантіями КУ містить і певні обмеження, оскільки громадяни можуть збиратися лише без зброї та мирно. Право на мирні збори може бути обмежено винятково «з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей», що закріплено в ч.2 ст.39 КУ. Але ст.64 КУ передбачає можливість тимчасового обмеження права на свободу зборів, мітингів, походів і демонстрацій в умовах воєнного або надзвичайного стану.

На сьогоднішній день існують думки, що обмеження прав і свобод людини без введення надзвичайного стану тягнуть за собою порушення статті 64 КУ, де прямо вказано, що «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень».

В Україні на сьогодні запроваджено надзвичайну ситуацію (а не стан), що не дає підстав для обмеження конституційних прав. Це питання вже було у дослідженні Конституційного Суду (Рішення КСУ від 28.08.2020 № 10-р/2020), але Конституційний Суд закритим провадженням у справі в частині відповідності Конституції України (конституційності) на підставі втрати чинності актом, оскільки Постанова КМУ від 20 травня 2020 року № 392, яка на той час регулювала режим карантину, вже втратила чинність на момент розгляду справи Конституційним Судом України.

Спробуємо розібратися, чи порушується такими втручаннями держави в права людини і громадянина стаття 64 КУ. Для цього варто звернути увагу на рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ), які визначають сутність «обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина» в контексті статті 64 КУ. Так, КСУ визначає, що, по-перше, це «не передбачене конституційними нормами звуження обсягу прав і свобод» (Рішення № 2-рп/2007); по-друге: «У традиційному розумінні діяльності визначальними поняття змісту прав людини є умови і засоби, які становлять можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку. Обсяг прав людини – це їх сутнісна властивість, виражена кількісними показниками можливостей людини, які відображені відповідними правами, що не є однорідним і загальним. Загальновизнаним є правило, згідно з яким сутність змісту основного права в жодному разі не може бути порушена (Рішення № 5-рп/2005).

Звертаючи увагу на те, чи можна в надзвичайній ситуації обмежувати права та свободи людини, хочемо відмітити, що враховуючи основний принцип верховенства права, відображений в Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) – можна. Так, статті 8, 9, 10 і 11 даної Конвенції припускають втручання в основні права там, де це є «необхідним у демократичному суспільстві для захисту здоров'я».

Стаття 15 Конвенції також припускає відступ від деяких прав, а саме: «будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом».

В першу чергу реакція держави під час надзвичайної ситуації повинна бути заснована на фактичних даних, а не зумовлюватися, наприклад, політичним тиском. Має бути чітке наукове і медичне обґрунтування екстрених заходів.

Для досягнення кінцевої мети, не менш важливою є потреба у використанні саме законодавства, оскільки прості рекомендації, м'які зобов'язання та обмежувальні заходи, не завжди можуть спрацювати і в такому випадку виникає необхідність в примусовій силі якісного закону.

Виходячи із практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), щодо порушення таких прав в контексті статті 15 Конвенції, завжди коли заявник скаржиться на те, що його права за Конвенцією були порушені протягом періоду відступу від зобов'язань, Суд спочатку перевіряє, чи можуть вжиті заходи бути виправдані відповідно до основних статей Конвенції; і лише якщо вони не можуть бути виправдані таким чином, Суд переходить до визначення того, чи був відступ від зобов'язань правомірним.

Отже, в контексті обмеження прав і свобод людини на території України та виправданості меж втручання в такі права необхідно встановити чи дійсно мала місце суспільна небезпека, чи заходи, які вживалися були адекватними по відношенню до загрози та чи було достатнім національне законодавство.

Загальновідомим та загальновизнаним, в першу чергу завдяки рішенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ), є той факт, що зараження коронавірусом визнано пандемією, тобто несе загрозу та є суспільно небезпечним, тому не таким дискусійним і проблематичним буде доведення наявності одного з елементів ст. 15 Конвенції.

Звертаючи увагу на численну практику ЄСПЛ, варто зазначити, що для того, щоб втручання держави в права особи було виправданим необхідна наявність: **якісного закону, який би був чітким, передбачуваним і належно доступним; законна виправдана мета, яка спрямована на зміну та покращення ситуації в майбутньому; суспільна необхідність, яка б проявлялася в відповідності відношення балансів прав однієї людини з балансом прав всієї нації на здорове існування та безпечне середовище.**

Посадові особи держави повинні обґрунтовано приймати якісні нормативно-правові акти для розв'язання проблеми. І, навіть, не зважаючи на певні прогалини в законодавстві, кожен повинен дбати про своє здоров'я, не наражати на небезпеку оточуючих, бо право одного

закінчується там, де починається право іншого, так, наприклад, право на вільне пересування закінчується там, де починається право іншого на безпечне середовище.

УДК 342.7

*Юрченко Артем,
студент ННІ № 2 НАВС
Науковий керівник: Шаповал Леся,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ЩОДО ОКРЕМИХ ВИПАДКІВ ОБМЕЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Політичні права і свободи людини у повному обсязі належать громадянам України і виражають зміст правовідносин між особою і державою. Їх реалізація забезпечує політичну участь громадян у життєдіяльності держави. І належать до політичних прав і свобод людини і громадянина такі права, що закріплені Конституцією України, а саме: право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (ст. 36); право громадян України брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати та бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, право на рівний доступ до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 38); право громадян України збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39); право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування (ст. 40). Закріплені Конституцією, а отже, це означає, що ці права гарантовані державою у їх реалізації. Але, в умовах сьогодення ми можемо спостерігати, що деякі права обмежуються щодо їх реалізації [1].

До таких прав належить право, яке закріплене у ст. 39 Конституції України (право громадян України збиратися мирно, без зброї, і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування). Мирні заходи є вільним, публічним вираженням громадянської або політичної позиції осіб, за яких можливе висловлення вимог, прийняття резолюцій, інших звернень з різноманітних питань суспільного життя, на доступному кожному зібранні, що проводиться у формі зборів, мітингу, походу, демонстрації, пікетування або у будь-якому різному поєднанні цих форм за ініціативою фізичних чи юридичних осіб [1].